

Samfundsfag C, stx

Vejledning

Undervisningsministeriet
Styrelsen for Undervisning og Kvalitet
Gymnasiekontoret, marts 2019

Vejledningen præciserer, kommenterer, uddyber og giver anbefalinger vedrørende udvalgte dele af læreplanens tekst, men indfører ikke nye bindende krav.

Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Følgende ændringer er foretaget i vejledningen i marts 2019:

- *Kritisk brug af materialer: Eleverne lærer om, hvordan politisk misinformation og fordrejede forklaringer spredes, og hvordan man kan forsøge at spotte det.*
- *Metode: Eleverne lærer om samspillet mellem kvalitative og kvantitative data.*

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål	2
1.1. Identitet	2
1.2. Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold	3
2.1. Faglige mål	3
2.2. Kernestof	6
2.3. Supplerende stof	9
2.4. Omfang	9
3. Tilrettelæggelse	9
3.1. Didaktiske principper	9
3.2. Arbejdsformer	10
3.3. It	11
3.4. Samspil med andre fag	11
4. Evaluering	12
4.1. Løbende evaluering	12
4.2. Prøveform	12
4.3. Bedømmelseskriterier	15

1. Identitet og formål

1.1. Identitet

Samfundsfag omhandler danske og internationale samfundsforhold. Faget giver på et empirisk og teoretisk grundlag viden og kundskaber om og forståelse af de dynamiske og komplekse kræfter – nationalt, regionalt og globalt – der påvirker samfundsudviklingen. Ved at forbinde den aktuelle samfundsmæssige udvikling med sociologiske, økonomiske og politiske begreber kvalificeres elevernes standpunkter, handlemuligheder og viden, og eleverne opnår almindelse og studiekompetence.

Fire forhold fra fagets identitet kan fremhæves. For det første: Fagets genstandsområde er danske og internationale samfundsforhold – ofte i et komplekst samspil. Det nationale genstandsområde omfatter også det lokale. For det andet: Faget er såvel empirisk som teoretisk funderet. Teoretisk stof står ikke alene, men knyttes til empirisk materiale. Fremhævelsen af det empiriske medvirker til, at faget ikke kommer til at fremstå som et spekulativt og rent teoretisk fag. Tilsvarende etableres en forbindelse mellem det empiriske og relevante begreber og teorier. Samspillet mellem teori og empiri er essentielt i samfundsfag og sikrer, at eleverne kan lære de faglige mål inkl. de metodiske færdigheder. For det tredje: Samfundsfag er også et holdningsfag, men standpunkter bør altid kvalificeres på et fagligt grundlag. For det fjerde: Samfundsfag er et undersøgende og nysgerrigt fag. I faget læses om aktuelle samfundsforhold, men centralt står også de aktivt opsøgende og udadvendte aktiviteter – samfundsforhold er ikke udelukkende noget, der læses om, men også noget der undersøges.

Samfundsfag konstitueres af de samfundsvidenskabelige discipliner: Sociologi, økonomi og politologi. Hertil kommer samfundsvidenskabelig metode. En disciplinopdelt undervisning er ikke konsekvensen af dette – tværtimod planlægges undervisningsforløb tematisk således, at der ofte indgår begreber, teorier og metoder fra flere discipliner til belysning af de samfundsmæssige problemstillinger.

1.2. Formål

Undervisningen skal fremme elevernes almindelse og studiekompetence. Almindelsen fremmes ved at give dem viden og kundskaber om og forståelse af danske og internationale samfundsforhold og den dynamik, der har indflydelse på udviklingen i det moderne samfund. Almindelsen skal endvidere fremmes ved at give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat og gennem undervisningens indhold og arbejdsformer engagere eleverne i forhold af betydning for demokratiet og samfundsudviklingen. Elevernes studiekompetence skal udvikles ved anvendelse af viden, begreber og metoder fra de samfundsvidenskabelige discipliner på konkrete samfundsfaglige problemstillinger. Undervisningen skal fremme elevernes selvstændighed og tillid til at kunne diskutere og tage stilling til samfundsmæssige problemstillinger på et fagligt kvalificeret niveau.

Samfundsfag bidrager til at opfylde de mål, som er anført i Lov om de gymnasiale uddannelser. Det gælder både det studieforberegende som at anvende forskellige arbejdsformer, selvstændighed, abstraktionsevne, samarbejde og sans for at opsøge viden og det almindende som personlig myndighed, forholde sig reflekterende og ansvarligt til omverdenen (medmennesker, natur og samfund), egen udvikling og kritisk sans. Faget giver forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund, herunder forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære og det europæiske og globale perspektiv.

2. Faglige mål og fagligt indhold

De faglige mål angiver det, eleven skal kunne ved undervisningens afslutning, mens kernestoffet angiver de stofområder, som er uomgængelige for at kunne opfylde de faglige mål. De faglige mål, kernestof og supplerende stof skal ses i sammenhæng med hinanden: Eleverne skal kunne anvende viden om samfundsfaglige metoder, begreber og faglige sammenhænge til at forklare, undersøge og diskutere aktuelle og konkrete problemstillinger og udviklingstendenser, som typisk er i det supplerende stof. Eleverne opfylder de faglige mål ved at anvende kernestof på empiri, som ofte findes i det supplerende stof. Eleverne informeres om, hvilke faglige mål der er de centrale i et forløb.

2.1. Faglige mål

De faglige mål kan opdeles i overordnede, disciplinorienterede og metodiske mål.

De to første mål er overordnede og vil typisk indgå i alle forløb:

- *anvende og kombinere viden og kundskaber fra fagets discipliner til at redegøre for aktuelle samfundsmæssige problemer og diskutere løsninger herpå*
- *anvende viden, begreber og faglige sammenhænge fra kernestoffet og til at forklare og diskutere samfundsmæssige problemer*

Målene understreger fagets aktualitet, at faget er problemorienteret og at der er et samspil mellem teori (begreber og faglige sammenhænge) og empiri. I redegørelsen for aktuelle samfundsmæssige problemer lærer eleverne både at *anvende* viden fra én af fagets discipliner og at *kombinere* viden fra flere af fagets discipliner. Eleverne lærer på et fagligt grundlag at *diskutere løsninger* på virkelighedsnære problemer.

Eleverne lærer at *anvende viden, begreber og faglige sammenhænge fra kernestoffet*. Det betyder, at de for alle elementer i kernestoffet har lært om og kan anvende viden, begreber og faglige sammenhænge til at forklare og diskutere samfundsmæssige problemer.

Eleven motiveres til at følge med i den *aktuelle* samfundsmæssige debat, dvs. holde sig orienteret om væsentlige begivenheder lokalt, nationalt og internationalt. Eleven lærer at anvende begreber og faglige sammenhænge til at forklare og forholde sig til de aktuelle problemer.

De næste tre mål er disciplinorienterede:

- *undersøge aktuelle politiske beslutninger, herunder betydningen af EU og globale forhold.*

Eleven lærer at *undersøge aktuelle politiske beslutninger* (fx om økonomisk, social-, sundheds-, ligestillings- eller udlændingepolitik), således at centrale aktører og deres interesser er kendt. Der inddrages begreber fra kernestoffet (partier, ideologier, deltagelsesmuligheder), og hvordan den politiske beslutning er påvirket af EU (fx direktiver og andre regler) og globale forhold (fx konflikter, kriser og konventioner). Et eksempel herpå kan være udlændingepolitik, hvor partierne har forskellig værdipolitik, og hvor konflikter og EU sætter rammer for politiske beslutninger i Danmark. Et andet eksempel kan være en velfærdsreform, hvor partierne bygger på forskellige ideologier, og hvor globale forhold og EU og sætter rammer for politiske beslutninger i Danmark.

- *undersøge sammenhænge mellem relevante baggrundsvariable og sociale og kulturelle mønstre*

Baggrundsvariable omfatter uddannelsesniveau, erhverv, indkomst, køn, alder mm., og eleverne lærer ved gennemgang af et enkelt materiale at identificere sociale og kulturelle mønstre. Forskellige klassifikationer vedr. baggrundsvariable indgår. Materialet vil normalt være statistisk materiale i form af enkle tabeller og diagrammer, men også tekster vil kunne indgå som det konkrete materiale. Eksemplerne vil typisk komme fra sociologi som fx sammenhænge mellem uddannelsesniveau og sundhed, kriminalitet, beskæftigelse, indkomst, politiske holdninger og børnenes uddannelse, Der kan sammenlignes sociale og kulturelle mønstre i forskellige grupper fx blandt danskere og nydanskere. Kernestoffet i sociologi fx vedr. social ulighed og integration indgår som forklaring på sammenhænge mellem baggrundsvariable og sociale og kulturelle mønstre.

- *undersøge konkrete prioriteringsproblemer i velfærdssamfundet*

Eleven lærer at se de problemer, der knytter sig til velfærdssamfundets udvikling, at ressourcerne er knappe, og at der dermed må ske en politisk prioritering fx om serviceniveau, overførselsindkomster, skat og brugerbetaling. Det tilknyttede kernestof vil naturligt være Velfærdsprincipper, herunder stat, marked og civilsamfund. Derfor vil det også være naturligt her at inddrage de politiske ideologier, ligesom en prioritering hyppigt vil ske i tilknytning til en politisk beslutningsproces og komme til udtryk i form af et politisk forlig, en finanslov eller et kommunalt budget. For at kunne opfylde målet lærer eleverne at redegøre for begrebet velfærdssamfund og forskellige velfærdsmodeller. Endelig vil det naturligvis også være oplagt at inddrage viden om økonomiske sammenhænge (fx samspillet mellem den private sektor og den offentlige sektor). Også prioriteringer mellem miljøindsats og økonomisk udvikling vil være et velegnet tema, ligesom overvejelser omkring det kortsigtede og det langsigtede perspektiv kan indgå.

De følgende seks mål er metodiske:

- *behandle problemstillinger i samspil med andre fag*
- *demonstrere viden om fagets identitet og metoder*

Samfundsfag kan indgå i samspil med andre fag fx i flerfaglige forløb i tilknytning til studieretningsprojektet. Fagets identitet og metoder indeholder et samspil mellem teori (begreber og faglige sammenhænge) og empiri, og at sociologiske, økonomiske og politologiske begreber anvendes til at undersøge konkrete, aktuelle samfundsforhold. Eleverne lærer at anvende og vurdere muligheder og begrænsninger ved kvantitativ og kvalitativ metode. Eleverne lærer om, hvordan samfundsvidenskab adskiller sig fra naturvidenskab og humaniora ved en unik kombination af metode og genstandsfelt. Samfundsfag kan godt indgå i samspil med andre fag i en undersøgelse af en historisk periode, men der skal så vidt muligt perspektiveres til aktuelle samfundsforhold, som normalt er samfundsfags genstandsområde.

- *formulere samfundsfaglige spørgsmål og indsamle, kritisk vurdere og anvende forskellige materialetyper til at dokumentere faglige sammenhænge*

Eleven lærer her at få en klar opfattelse af fagets genstandsområde. Hvilke spørgsmål stilles der i samfundsfag? Og hvilke spørgsmål kan faget besvare? I tilknytning til forløb lærer eleverne at *formulere samfundsfaglige spørgsmål* til et materiale. Det kan være spørgsmål til lærebogsmateriale, men måske især spørgsmål til det supplerende stof i form af konkret, empirisk materiale. Eksempel: Et materiale kan vise udviklingen i gennemsnitlige indkom-

ster i Danmark i en bestemt periode. Spørgsmål kunne være: Er danskerne blevet rigere? Eller: Er alle danskere blevet rigere? Eller: Er stigende indkomster udtryk for forbedrede levevilkår? Eller: Er stigende indkomster udtryk for øget velfærd? osv. Igennem det samlede forløb må det forventes, at eleverne bedre bliver i stand til at formulere spørgsmål, hvor mere komplekse sammenhænge mellem faglige begreber indgår.

Eleverne lærer at *indsamle* materiale på relevante informationskanaler typisk i form af hjemmesider og statistiske opslagsværker. Eleverne lærer *kritisk at vurdere* forskellige materialetyper ved at undersøge, hvem der er afsender, hvilke interesser afsender har i at påvirke modtager med den fremlagte information, og hvordan man som modtager kan tage højde for dette fx ved at indsamle information om det samme hos flere forskellige kilder. Eleverne lærer om, hvordan politisk misinformation og fordrejede forklaringer spredes, og hvordan man kan forsøge at spotte det bl.a. ved at undersøge, hvilken type kilde oplysningerne stammer fra. At kunne *anvende forskellige materialetyper* vedrører især skellet mellem tekster, statistisk materiale og klip fra elektroniske medier, men eleven kan desuden med fordel lære at skelne mellem de forskellige anvendelsesmuligheder, der ligger i nyheder, partsindlæg, debatterende materiale, interviews, ekspertudtalelser m.v. Eleven lærer ved relevante nedslag i tekster, statistisk materiale og klip fra elektroniske medier at *dokumentere* eller afvise en bestemt påstand eller at få et svar på et bestemt spørgsmål.

- *formidle indholdet i enkle modeller, tabeller og diagrammer med brug af digitale hjælpemidler*

Eleven opnår viden om, hvad en *model* er, og at en model er et velegnet værktøj til at forenkle og dermed præcisere faglige sammenhænge. En enkel model vil oftest på C-niveau være af kvalitativ karakter, dvs. at sammenhængene ikke er formuleret kvantitativt. Fx: Øget antal ældre → voksende offentlige udgifter → øget skattetryk eller offentlige besparelser.

Tabeller og diagrammer er et centralt værktøj i samfundsfag, og at kunne formidle indholdet i en tabel/diagram er en grundlæggende samfundsfaglige kompetence. At kunne *formidle* indholdet betyder, at eleven i et nogenlunde klart og præcist sprog kan udlede de væsentlige sammenhænge i tabellen/diagrammet, herunder skelne mellem overordnede udviklingstræk og evt. undtagelser og kunne foretage en hensigtsmæssig periodisering af en udvikling. I arbejdet med tabeller og diagrammer kan skriftlighed indgå for at træne præcision i formidlingen. Forskellige diagramtyper (kurve-, søjle- og cirkeldiagram) indgår, og der kan naturligt samarbejdes med matematik. Eleverne lærer at se forbindelsen mellem en tabel og et diagram. Eleverne lærer om overskrift, forspalte, tabelhoved og måleenhed(er) i en tabel, og diagramtitel, aksetitler, måleenhed(er) og forklaring på kurver, søjler mm i et diagram. For at fremme elevens evne til at formidle indholdet i diagrammer kan der med fordel arbejdes med selv at udarbejde diagrammer med brug af digitale hjælpemidler, som typisk vil være regneark.

- *formidle faglige sammenhænge på fagets taksonomiske niveauer med anvendelse af faglige begreber*
- *argumentere for egne synspunkter på et fagligt grundlag og indgå i en faglig dialog*

Målene udgør en vigtig kompetence til den mundtlige prøve, da der *i tilknytning til temaet stilles fokuserede underspørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer*. Eleverne skal derfor

i den daglige undervisning trænes i at kunne redegøre for, undersøge og diskutere en faglig problemstilling med anvendelse af faglige begreber.

At kunne *argumentere for egne synspunkter på et fagligt grundlag* indebærer, at eleven lærer at tage stilling, argumentere herfor og i stigende grad underbygge sine argumenter med relevant viden og begreber. At *indgå i en faglig dialog* betyder, at eleven kan anvende viden, begreber og faglige sammenhænge i en dialog.

2.2. Kernestof

Gennem kernestoffet skal eleverne opnå faglig fordybelse, viden og kundskaber.

Kernestoffet er det, eleverne skal vide. De enkelte obligatoriske områder i listen over kernestof skal ikke opfattes isoleret. Hvert enkelt område behandles tematisk sammen med andre obligatoriske områder. Omtalen af de enkelte områder må ikke opfattes som en udtømmende liste, men en anvisning på nogle af de muligheder, der ligger i området.

Af overskuelighedsgrunde er kernestoffet i læreplanen opdelt i de tre discipliner: Sociologi, politik og økonomi. Hertil kommer metode for at understrege metodestoffets betydning. Det er ikke et signal om, at undervisningen skal struktureres efter de tre discipliner – tværtimod: Undervisningen tilrettelægges tematisk, dvs. med afsæt i aktuelle faglige problemstillinger inden for eller på tværs af disciplinerne.

Sociologi

- identitetsdannelse og socialisering

Eleverne opnår forståelse af samspillet mellem individ og samfund set fra det enkelte individ (*identitetsdannelsen*) og samfundet (*socialisering*), herunder betydningen af socialisering som integrationsskabende proces. Identitetsdannelse omfatter socialisering med fokus på det enkelte individ. Dvs. en undersøgelse af de elementer, der bidrager til dannelsen af individets selvopfattelse. I arbejdet med stofområdet vil indgå hvilke faktorer, der påvirker identitetsdannelsen: Familien, institutioner, venner, uddannelse, arbejde, køn mm og hvordan medier, herunder sociale medier, spiller en vigtig rolle for identitetsdannelsen. Sociologiske begreber vil bl.a. være: Normer, roller, rollekonflikter, social kontrol, anerkendelse og dobbeltsocialisering. Elevernes livshistorier (fx interviewe hinanden på klassen) kan også indgå i forløbet, og fremadrettet kan elevernes mulige valg af karriere inddrages. Identitetsdannelse og socialisering ses også i et historisk og teoretisk perspektiv, herunder konsekvenserne af individualisering, aftraditionalisering, refleksivitet, opsplitning af tid og rum, ontologisk usikkerhed m.v.

- sociale og kulturelle forskelle

I arbejdet med *sociale forskelle* vil det være naturligt at inddrage forskellige klassifikationer og begreberne ulighed, social arv, social mobilitet, habitus samt økonomisk, kulturel og social kapital. De *kulturelle forskelle* beskriver værdier og normer i forskellige grupperinger. Begreber som kultur, integration (pluralistisk integration, assimilation og segregation), subkultur, etnicitet/nationalitet og mono-/multikulturelt samfund vil være relevante.

Politik

- politiske partier i Danmark og politiske ideologier

Området dækker de danske *politiske partier*, herunder det ideologiske grundlag, væsentlige elementer i principprogram og politikker på udvalgte områder, således at partierne kan sammenlignes og placeres i forhold til hinanden. Det vil være naturligt at dække området i sammenhæng med det obligatoriske område om velfærdsprincipper, således at partiernes politik konkretiseres på dette område. Eleverne lærer hovedtrækkene i de tre klassiske politiske *ideologier* (liberalisme, konservatisme og socialisme), herunder menneskesyn og holdninger til lighed/frihed og marked/stat/civilsamfund. Desuden indgår blandingsformer som fx socialliberalisme og socialdemokratisme samt andre relevante ideologier som fx nationalisme.

- *politiske beslutningsprocesser i Danmark i en global sammenhæng*

Politiske beslutningsprocesser i Danmark i en global sammenhæng ses i sammenhæng med målet om at undersøge aktuelle politiske beslutninger. Eleverne lærer om lovgivningsprocessen i Danmark – både den formelle og den reelle, hvor folketingsfasen kompletteres med faserne: idefase, forberedelsesfase og implementeringsfase. I gennemgangen af lovgivningsprocessen indgår centrale aktører og deres muligheder for at påvirke lovgivningens indhold. Globale påvirkninger som fx kriser, konflikter og flygtningestrømme, EU-beslutninger som rammesættende for national lovgivning og betydningen af internationale konventioner indgår i området. Endvidere lærer eleverne om kommunalpolitiske beslutninger og aktører (borgmester, kommunalbestyrelse, udvalg). Overværelse af møder i Folketinget eller kommunalbestyrelser og interviews med aktive politikere kan øge elevernes forståelse af politik i praksis.

- *politiske deltagelsesmuligheder, rettigheder og pligter i et demokratisk samfund, herunder ligestilling mellem kønnene.*

Politiske deltagelsesmuligheder omfatter en række forskellige muligheder for at påvirke politiske beslutninger og deres implementering. Deltagelsesmulighederne kan fx være valgdeltagelse, medlemskab af et parti, en interesseorganisation eller en græsrodsbevægelse, kontakt til en politiker, deltagelse i debat på de sociale medier eller i andre medier, deltagelse i en demonstration eller underskriftindsamling, nærdemokratisk deltagelse som bruger eller medarbejder samt politisk forbrug.

I forbindelse med *rettigheder og pligter* opnår eleverne kendskab til både de rettigheder og pligter, der følger af at leve i et demokratisk samfund. Både statsborgerskab og det bredere medborgerskab kan inddrages, og eleverne opnår en bevidsthed om rollen som aktiv medborger. Et grundlag vedrørende rettigheder kan være det brede medborgerskabsbegreb (T.H. Marshall) med civile rettigheder (ret til personlig frihed), politiske rettigheder (ret til demokratisk deltagelse) og sociale rettigheder (ret til social velfærd). Pligter så som værnepligten og undervisningspligten indgår. Forholdet mellem rettigheder og pligter kan diskuteres, fx om retten til demokratisk deltagelse også er en pligt til demokratisk deltagelse, om ret til sociale velfærdsydelser også forpligter til at være aktivt arbejdssøgende og om medborgere har pligt til at være aktivt opsøgende på borger.dk og følge op på henvendelser fra det offentlige i deres e-boks. Både rettigheder og pligter kan knyttes til de klassiske ideologiers forskellige værdigrundlag: Liberalismens fokus på rettigheder, konservatismens fokus på pligter i et organisk fællesskab og socialismens fokus på solidaritet. Desuden kan menneskerettigheder og globalt medborgerskab inddrages.

Ligestilling mellem kønnene kan behandles deduktivt med afsæt i formålet i lov om ligestilling og derefter arbejde med eksempler på områder, hvor der er opnået ligestilling, og hvor ligestilling er fraværende og årsager hertil. Forskelle mellem formel og reel ligestilling kan indgå. Ligestilling kan knyttes til rettigheder og pligter, ved at undersøge om der er ligestilling mht. civile, politiske og sociale rettigheder og mht. pligter. En induktiv tilgang kan tage afsæt i elevernes egne erfaringer med ligestilling og manglen på samme i forskellige arenaer (familie, fritid, sociale medier, forening, skole, job) og efterfølgende diskutere årsager, konsekvenser og løsninger. Ligestilling kan behandles både økonomisk, sociologisk og politisk.

Økonomi

- *velfærdsprincipper, herunder stat, marked og civilsamfund*

Begreber for velfærdsmodeller (universel, selektiv og residual) og de velfærdsprincipper, der gælder for staten (politisk styring, skattefinansiering, omfordeling), markedet (udbud og efterspørgsel som bestemmende for pris og produktion) og det civile samfund (frivillighed), indgår, og hvordan principperne kommer til udtryk ved løsningen af konkrete velfærdsopgaver. Eleverne lærer begreber for ændringer i samspillet mellem staten, markedet og det civile samfund, fx brugerbetaling, udlicitering, privatisering, forsikringsordninger og valgfrihed. Området kan med fordel ses i sammenhæng med ideologier.

- *det økonomiske kredsløb, økonomiske mål og økonomisk styringsinstrumenter*

Det økonomiske kredsløb indeholder en række sektorer og de økonomiske sammenhænge imellem dem. Eleverne lærer om en række *økonomiske mål* (karakteristika for en god økonomi). *Økonomiske styringsinstrumenter* omfatter økonomisk politik (finanspolitik mm) og styring af markedet (afgifter og tilskud). Når eleverne skal lære om samfundsøkonomiske sammenhænge kan der med fordel tages udgangspunkt i privatøkonomiske forhold. Fx kan der ved behandling af finanspolitik og skat tages udgangspunkt i en årsopgørelse. Samspillet mellem privatøkonomi og samfundsøkonomi kan illustreres ud fra elementer i en families budget som fx løn, forbrug og renter af lån.

Metode

- *kvantitativ og kvalitativ metode*

Kvantitativ metode handler om kvantificering af sociale fænomener ved hjælp af tal og omfatter forskellige metoder til indsamling og bearbejdning af kvantitative data. Indsamlingen kan ske med brug af statistisk materiale, som eleven selv finder fx på nettet eller ved en spørgeskemaundersøgelse fx på skolen. Bearbejdning af data kan ske med brug af beregninger og konstruktion af diagrammer i regneark eller netbaseret fx i surveybank eller statistikbanken.

Kvalitativ metode tager afsæt i anvendelse af tekst som data til at undersøge sociale fænomener med den hensigt at opnå en nuanceret forståelse af det givne fænomen. Det kan eksempelvis foregå gennem udførelse af interviews eller observationsstudier eller brug af foreliggende kvalitative data som fx interviews i artikler, ytringer på de sociale medier mm. Interviews kan optages på video og bruges til at producere en video om det undersøgte emne.

Eleverne lærer om samspillet mellem kvalitative og kvantitative data. Fx kan interviews med en eller flere efterkommere, der bryder med den sociale arv, ses i samspil med data om antallet af mønsterbrydere blandt efterkommere.

2.3. Supplerende stof

I læreplanen understreges flere forhold. For det første at eleverne lærer at anvende begreber og sammenhænge fra kernestoffet i en undersøgelse af det supplerende stof for at kunne opfylde de faglige mål. For det andet at aktualitetsdimensionen især sikres ved hjælp af det supplerende stof. For det tredje at det supplerende stof typisk består af tekster (artikler, ytringer på sociale medier), statistik (tabeller, figurer) og klip fra elektroniske medier (uddrag fra nyhedsudsendelser, reportager og debatprogrammer). Det supplerende stof kan desuden bestå af billedmateriale. For det fjerde at der kan indgå materiale på fremmedsprog. Endelig bidrager supplerende materiale til fagligt samspil som er omtalt under punkt 3.4., og der indgår udadvendte aktiviteter, som er omtalt under punkt 3.2.

2.4. Omfang

Det forventede omfang af fagligt stof er normalt svarende til 150-250 sider.

Omfanget af fagligt stof anføres i beskrivelsen af den gennemførte undervisning (undervisningsbeskrivelsen), der færdigredigeres ved afslutningen af undervisningen i det enkelte fag. Omfanget angives normalt med en sådan detaljeringsgrad, så det af undervisningsbeskrivelsen fremgår, hvorledes det faglige stof har været vægtet i undervisningsforløbet. Dette kan fx ske ved at angive et skønsmæssigt sidetal eller en procentvis fordeling af stoffet.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper

Undervisningen i samfundsfag tager afsæt i elevernes eksisterende viden om samfundet, deres faglige forudsætninger fra folkeskolen og ofte også i deres undren og nysgerrighed vedrørende aktuelle samfundsmæssige problemer. Undervisningen udstyrer eleverne med redskaber til at forstå og forholde sig til den verden, de færdes i, og bidrager på den måde til elevernes overgang fra at være folkeskoleelever til at være gymnasieelever, idet undervisningen understøtter, at eleverne udvikler selvstændighed, samarbejdsevne og evne til informationssøgning og -håndtering.

Undervisningen tilrettelægges *tematisk*: Aktuelle problemstillinger og de faglige mål er i centrum når undervisningen planlægges, og fagets kernestof inddrages, når det er relevant for de problemstillinger, der behandles i det aktuelle tema. Ved et tema forstås en sammenstilling af to eller flere samfundsfaglige emner, hvoraf der kan udledes samfundsfaglige problemstillinger. Eksempelvis Velfærdssamfundet og aldring. Faget giver dermed gode muligheder for at benytte elevernes interesse for og viden om aktuelle samfundsforhold som udgangspunkt for undervisningen og på den måde fremme elevernes engagement i og indflydelse på undervisningen. Der bør altid være mulighed for at tage helt aktuelle spørgsmål op og på denne måde give forståelse for og indsigt i fagets dynamik og potentiale i undersøgelsen og forklaringen af samfundsfaglige problemstillinger.

Udgangspunkt i et tema giver mulighed for at se faglige sammenhænge ved inddragelse af flere faglige mål og en bred vifte af kernestof. Begreber, faglige sammenhænge og metoder

fra flere områder i kernestoffet inddrages med fokus på konkrete problemstillinger, og der fokuseres på kernestoffet som 'værktøj' til at håndtere samfundsfaglige problemer. Eksempelvis kan udlændingepolitik behandles tematisk med inddragelse af kernestof fra økonomi, politik og sociologi, samtidig med at man undersøger dansk udlændingepolitik i en global sammenhæng. Det kan således lade sig gøre, at opfylde indholdet i kernestoffet med et overskueligt antal temaer og dertil have opfyldt de faglige mål. Behandlingen af stoffet tilrettelægges med et helhedssyn på de samfundsfaglige problemstillinger, men samtidig med respekt for de enkelte discipliner i kernestoffet, så eleven også får kendskab til fagets forskellige discipliner og samspil mellem disse i behandlingen af konkrete problemstillinger.

Der veksles mellem induktive og deduktive tilgange. Induktivt tilrettelagt undervisning tager normalt udgangspunkt i konkrete og aktuelle samfundsfaglige problemstillinger, hvor begreber og metoder fra flere discipliner anvendes i relation til en konkret samfundsfaglig problemstilling for at opnå en helhedsforståelse af den valgte problematik. Deduktivt tilrettelagt undervisning tager typisk udgangspunkt i en enkelt disciplins begreber og teorier og inddrager empiri til eksemplificering heraf. Derved bliver eleven opmærksom på de enkelte discipliners styrker og svagheder til belysning af konkrete samfundsfaglige problemstillinger og kan fremhæve ligheder og forskelle ved de enkelte discipliners metoder, teori-dannelser og genstandsfelt. Det er afgørende, at deduktivt tilrettelagt undervisning altid sker i sammenhæng med en konkret og aktuel undersøgelse og formidling af en samfundsfaglig problemstilling. Sjældent vil deduktivt eller induktivt tilrettelagt undervisning optræde i ren form. I samfundsfag vil de to former normalt blandes, således at eleverne i det samme forløb vil opleve både at gå fra det generelle til eksemplerne og modsat.

Det er vigtigt, at give den enkelte elev mulighed for på et fagligt grundlag at fremføre egne synspunkter, argumenter og vurderinger. Der lægges vægt på træning af elevens evne til at formulere og formidle samfundsfaglige problemer med en skærpelse af de faglige krav til indhold og sammenhæng i argumentationen, herunder fremme anvendelsen af faglige begreber og sammenhænge. Dette kan fremmes ved mindre skriftlige øvelser på klassen med dispositioner, hvor der systematisk fokuseres på arbejdet med at formulere problemer, som undersøges og diskuteres.

Læreren har ansvaret for at tilrettelægge undervisningen således, at den er alsidig i valg af synsvinkler, teoretiske tilgange og metoder.

3.2. Arbejdsformer

Arbejdsformer tilrettelægges, så de er afvekslende og elevaktiverende. Eleverne præsenteres for et varieret udbud af lærer- og elevstyret undervisning i klasserummet og i grupper i forbindelse med træning af individuelle færdigheder og i arbejdet med skriftlighed så som dispositioner og projekter.

Samfundsfag er et aktuelt og dynamisk fag, og benytter sig af at være en del af det samfund, som er under behandling i undervisningen. Således kan udadvendte aktiviteter integreres i undervisningen ved inddragelse af gæstelærere, virksomheds-, organisations- og institutionsbesøg eller ved inddragelse af empiriske undersøgelser lokalt, nationalt og/eller internationalt.

Der udarbejdes mindst et projekt, som fremmer elevens evne til selvstændigt at opstille, undersøge og forklare faglige problemstillinger med brug af metoder fra faget. Projekter

indledes typisk med en fælles introduktion, hvorefter eleverne i grupper arbejder selvstændigt med forskellige faglige problemstillinger.

Der arbejdes systematisk med dispositioner med henblik på træning til den mundtlige prøve fx ved afslutning af hvert større forløb. Der arbejdes bevidst med at træne elevernes evne til at udarbejde og fremlægge en disposition, som fører frem til konklusioner.

Der er i samfundsfag desuden en bred vifte af skrivepædagogiske værktøjer, som kan anvendes i elevernes læringsproces. Det gælder fx mind-map, hurtigskrivning, minilex, logbog, notatskrivning, argumentationsøvelser og mødereferat/reportager. Eleverne skal ikke kun "lære for at skrive", men også "skrive for at lære" i form af tænkeskrivning, hvor eleven fx først skriver løs og derefter stiller spørgsmål til eller på anden måde bearbejder det skrevne.

3.3. It

Brug af it er ikke et mål i sig selv. It anvendes til at støtte og supplere de faglige mål og den pædagogiske proces.

It anvendes til *målrettet og kritisk informationssøgning*. Eleverne lærer generelt at anvende målrettet søgning til at finde materiale. Eleverne opnår kendskab til relevante hjemmesider og portaler (fx infomedia og surveybank), således at de kan anvende disse til selv at kunne finde relevant materiale. Kritisk informationssøgning består som nævnt under de faglige mål i at kunne vurdere informationers pålidelighed, herunder at kunne identificere afsenderen og den interesse denne kunne have i at stille informationerne til rådighed. Eleverne lærer om, hvordan politisk misinformation og fordrejede forklaringer spredes, og hvordan man kan forsøge at spotte det bl.a. ved at undersøge, hvilken type kilde oplysningerne stammer fra.

Bearbejdning og formidling af faglig viden med brug af it vil for tekstmateriale vedkommende bestå i at kunne anvende tekstbehandling og et præsentationsprogram, som grundlag for en mundtlig fremlæggelse. Eleven lærer at anvende regneark til bearbejdning og formidling af tal som fx at præsentere tal i et relevant diagram (kurve-, søjle- og cirkeldiagram), så det tydeliggør en udvikling eller en faglig sammenhæng. Eleverne kan desuden træne præcis mundtlig fremlæggelse af faglige sammenhænge ved at optage deres fremlæggelse på video og gerne gøre det flere gange, indtil at fremlæggelsen er tilstrækkelig præcis.

Deltagelse i debat om samfundsmæssige problemstillinger betyder, at eleverne prøver at deltage i en debat om et relevant samfundsfagligt emne på de sociale medier jf. uddannelsernes formål om aktiv medvirken i et demokratisk samfund. I debatten anvender eleven relevant faglig viden, som formentlig udfordres af andre deltagere i debatten, og dermed tvinges eleven til at kvalificere sin faglige viden. Andre deltagere kan være andre borgere eller andre elever i klassen eller på skolen. Deltagelse i debat kan således være på skolens intranet, i en lukket gruppe på de sociale medier og/eller åbent på de sociale medier. Eleverne reflekterer i den forbindelse over kriterier for en god demokratisk samtale.

3.4. Samspil med andre fag

Samfundsfag kan indgå i samspil med alle andre fag i studieretningen. Udgangspunktet for et samspil er, at hvert fag bidrager med sin teori (begreber og faglige sammenhænge) og metode til belysning af et tema eller en konkret problemstilling. Fagene støtter hinanden, så

eleverne både får en sammenhængende forståelse af et tema og en forståelse af fagenes specifikke teori og metode. Flerfaglighed og faglighed styrker hinanden og er ikke på bekostning af hinanden. Elevens forståelse af et tema og sammenhænge i ét fag øges ved, at eleven samtidig lærer om temaet og sammenhænge ud fra et andet fags teori og metode. Samspillet dækker dele af fagenes kernestof og supplerende stof og opfylder faglige mål, således at det kan inddrages til mundtlig prøve.

Samfundsfag bidrager med teori og metode til en sammenhængende forståelse af aktuelle samfundsmæssige problemer. Teoretisk bidrager samfundsfag C med samfundsfaglige begreber, sammenhænge og enkle modeller. Metodisk bidrager faget med krav om dokumentation ud fra samfundsfagligt empirisk materiale og kan desuden bidrage med redskaber til at gennemføre en mindre empirisk undersøgelse. Metoden er kvantitativ og/eller kvalitativ. Se desuden punkt 2.1. under det faglige mål om fagets identitet og metode.

4. Evaluering

4.1. Løbende evaluering

Eleverne bør allerede tidligt i deres gymnasieforløb blive bevidste om den faglige arbejdsindsats betydning for udvikling af det faglige potentiale. Eleverne får mindst én gang i hvert semester præcis og fremadrettet tilbagemelding på deres faglige arbejde, standpunkt og udviklingen heri, ligesom de vejledes målrettet og præcist i, hvorledes dette kan forbedres. I den forbindelse skal eleven også selv reflektere over sin faglige udvikling.

Til evaluering af elevens faglige standpunkt og udviklingen heri er interne prøver et naturligt hjælpemiddel, og derudover kan benyttes et bredt spektrum af evalueringsredskaber: Spørgeskemaer, hurtigskrivning og samtaler mellem grupper af elever og i klassen. I undervisningen indgår samtaler om, hvorledes læring af det pågældende stofområde sker med størst muligt udbytte.

Evaluering indeholder også, at eleverne får lejlighed til at evaluere undervisningen. Undervisningsevalueringen efterfølges af en dialog mellem lærer og elever om resultatet af evalueringen. Evalueringen af undervisningen kan ske i form af spørgeskemaer med åbne og lukkede spørgsmål, der kan afleveres med navn eller anonymt, og i form af klassesamtale. Der følges op på elevernes besvarelse af spørgeskemaerne på klassen.

4.2. Prøveform

Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af en opgave med ukendte spørgsmål og et ukendt bilagsmateriale. Opgaven har tilknytning til et af de studerede temaer. Opgaverne, der indgår som grundlag for prøven, skal i al væsentlighed dække de faglige mål og kernestoffet. Den enkelte opgave må anvendes højst tre gange på samme hold. Opgaverne skal bestå af et tema med spørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer, og et bilagsmateriale på 1½ til to normalsider a 2400 enheder (antal anslag inklusiv mellemrum). Hver opgave skal i videst mulig omfang indeholde både tekst og statistisk materiale. Ved anvendelse af elektronisk mediemateriale som en del af bilagsmaterialet svarer fire til syv minutters afspilning til en normalside. Eksaminationstiden er ca. 24 minutter. Der gives ca. 48 minutters forberedelsestid. Eksaminationen indledes med eksaminandens præsentation og former sig derefter som en samtale mellem eksaminand og eksaminator med udgangspunkt i opgaven.

Eksamensgrundlaget: Undervisningsbeskrivelsen

Eksamensgrundlaget er undervisningsbeskrivelsen med en række forløb. Forløb kan også

være den samfundsfaglige del af flerfaglige forløb, hvis de har en sådan faglig dybde og bredde, at der kan udarbejdes en eksamensopgave i forløbet. I undervisningsbeskrivelsen indgår en oversigt over de gennemførte forløb. For hvert forløb angives tema, faglige mål, kernestof, supplerende stof, særlige fokuspunkter og arbejdsformer i undervisningsbeskrivelsen i en sådan detaljeringsgrad, at censor kan opfylde sin tilsynsforpligtelse jf. Eksamen-bekendtgørelsens bestemmelse om, at *censor skal påse, at prøverne er i overensstem-melse med målene og øvrige krav i reglerne om de pågældende fag*. Undervisningsbeskrivel-sen skal for hvert forløb indeholde de vigtigste faglige mål, der har været fokus på i forlø-bet, og som eleverne skal kunne til eksamen. De faglige mål kan evt. skrives i en form, som er mere forståelig for eleverne, men dog genkendelig for censor. Censor skal kunne læse, hvordan de faglige mål er opfyldt.

Orientering af eleverne

Læreren orienterer eleverne om prøvens forløb, herunder vises eksempler på opgaver. Eleverne har øvet, hvorledes en opgaves spørgsmål kan besvares bedst muligt med brug af udleverede bilag og kernestof, og er informeret om hvilke faktorer der spiller en rolle for bedømmelsen.

Opgaver

En opgave skal overholde reglerne i læreplanen ovenfor.

Opgaverne skal bestå af et tema med spørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer.

Eksempler:

Tema: Velfærdssamfundet og forsørgerbyrden

1. Redegør for det danske velfærdssamfunds problemer ifølge bilag A og B.
2. Forklar de tre velfærdsmodeller, og undersøg om den universelle velfærdsmodel er under pres i Danmark.
3. Diskuter hvilke konsekvenser reformer om ... vil have for velfærden i Danmark. Inddrag bilag C i diskussionen.

Tema: Velfærdssamfundet og forsørgerbyrden

1. Redegør for de tre velfærdsmodeller, og hvilke ideologier de er udtryk for.
2. Undersøg det danske velfærdssamfunds problemer ifølge bilag A og B.
3. Diskuter hvilke konsekvenser reformer om ... vil have for velfærden i Danmark. Inddrag bilag C i diskussionen.

Som det ses af eksemplerne, kan der enten tages udgangspunkt i bilagsmaterialet eller i kernestof.

Hvis der indgår elektronisk mediemateriale i bilagsmaterialet, skal det udleveres til eleverne. Der må således ikke indgå links i bilagsmaterialet, da links kan være ude af drift i peri-oder.

Under forudsætning af at opgaverne tilsammen *i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet*, kan eksaminator lade opgaver med enslydende bilagsmateriale gå igen to eller tre gange på det enkelte hold. Ifølge Eksamen-bekendtgørelsen skal antallet af trækningsmuligheder overstige antallet af eksamensenheder med mindst 3. Alle trækningsmulighe-der skal fremlægges ved prøvens start, og udtrukne muligheder kan ikke trækkes igen. Li-geledes under forudsætning af at opgaverne tilsammen *i al væsentlighed dækker de faglige*

mål og kernestoffet, behøver eksaminator ikke at lave prøvemateriale i alle forløb. Eksaminator må ikke orientere eleverne om, hvilke forløb, der er prøvemateriale i, og hvilke der ikke er.

Opgaver og materialer sendes til censor mindst 5 hverdage før prøvens afholdelse, med mindre særlige forhold er til hinder herfor. Det kan betyde, at udsendelsen må foretages, før eksamensplanen er offentliggjort. Udsendelsen af opgaver og materialer må da kun ske i et omfang, der ikke medfører, at andre dele af eksamensplanen kan udledes.

Forberedelsestiden

Regler vedrørende eksaminandernes brug af internettet for at tilgå tilladte hjælpemidler ved prøverne fremgår af § 6 i ”Bekendtgørelse om visse regler om prøver og eksamen i de gymnasiale uddannelser”.

I [vejledningen](#) til denne bekendtgørelse er der givet eksempler på, hvilke hjælpemidler der må, og hvilke der ikke må tilgås via internettet.

Ifølge § 6 i denne bekendtgørelse gælder følgende for prøven (inkl. forberedelsestiden): *Adgang til internettet under prøverne er ikke tilladt for eksaminanden. Dog kan eksaminanden anvende internettet for så vidt angår digital adgang til undervisningsmateriale, der på institutionens foranledning er blevet anvendt i undervisningen, og som fremgår af undervisningsbeskrivelsen, såfremt det ikke kan medbringes og opbevares lokalt. Egne notater og egne arbejder skal medbringes og opbevares lokalt under prøven. Eksaminanden har dog i tilfælde, hvor materialet har en sådan karakter, at det ikke kan opbevares lokalt, adgang til at tilgå materialet via internettet under prøven.*

Eksaminanden skal altså, så vidt det er muligt, downloade og medbringe al digitalt undervisningsmateriale og egne noter, for at kunne anvende det i forberedelsestiden.

I Vejledning til ovennævnte bekendtgørelse er det nærmere præciseret, hvad der kan, og hvad der ikke kan være tilladte hjælpemidler på nettet. Fx er det tilladt at have netadgang til e- og i-bøger, der er brugt i undervisningen, og som ikke kan opbevares lokalt. Derimod er det fx ikke tilladt at have fri adgang til interaktive programmer eller steder, hvor man selv kan søge oplysninger som fx statistikbanken, surveybank og leksika.

Det er skolen, der indenfor de givne rammer beslutter, hvilket undervisningsmateriale der ved den enkelte prøve er netadgang til, og det skal i undervisningsbeskrivelsen være klart for eksaminanderne, hvad der er tilladt at benytte under prøven.

Eksaminationen

Eksaminationen indledes med eksaminandens præsentation og former sig derefter som en samtale mellem eksaminand og eksaminator med udgangspunkt i opgaven.

I samtalen uddybes punkter fra den mundtlige fremlæggelse, og der kan kobles til relevante faglige perspektiver, som ikke er berørt. Der er god tid til den faglige samtale, således at flere faglige mål kan demonstreres, og den individuelle bedømmelse kan sikres. Censor kan stille uddybende spørgsmål til eksaminanden.

Censors opgave

Censors opgave er, at *medvirke til og påse, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler* jf. Eksamensbekendtgørelsen. Censor skal orientere sig i undervisningsbeskrivelsen som grundlaget for prøven og skal *medvirke til og påse*, at de tilsendte opgaver er i overensstemmelse med gældende regler. Det anbefales, at der er en dialog mellem cen-

sor og eksaminator inden prøven. Censor skal bl.a. sikre sig, at opgaverne tilsammen i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet, og hvis det ikke er tilfældet, skal censor bede om, at der suppleres med en eller flere opgaver eller tilføjes bilagsmateriale. Hvis opgaverne ikke overholder reglerne for indhold og omfang, skal censor bede eksaminator om at ændre opgaverne, således at reglerne for prøven overholdes. Det er desuden op til censor at påse, at undervisningsbeskrivelsen er i overensstemmelse med læreplanen.

I tilfælde af alvorlige fejl og mangler i undervisningsbeskrivelsen eller prøvens gennemførelse, skal censor skrive en indberetning til eksamensskolen med kopi til eksamenskontoret/fagkonsulenten.

4.3. Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilken grad eksaminandens præstation opfylder de faglige mål, som de er angivet i pkt. 2.1.

Grundlaget for bedømmelsen er de faglige mål i læreplanens punkt 2.1. og karakterbeskrivelser nedenfor. Bedømmelsesgrundlaget er således opfyldelsen af de faglige mål. Det er derfor vigtigt, at eksaminationen giver eksaminanden mulighed for at vise, i hvor høj grad han/hun opfylder disse mål. Der er tale om en helhedsbedømmelse af den mundtlige præstation. Noter fra forberedelsestiden indgår således ikke i bedømmelsen.

Oversigt over karakterskalaen

12	Fremragende	Karakteren 12 gives for den fremragende præstation, der demonstrerer udtømmende opfyldelse af fagets mål, med ingen eller få uvæsentlige mangler.
7	God	Karakteren 7 gives for den gode præstation, der demonstrerer opfyldelse af fagets mål, med en del mangler.
02	Tilstrækkelig	Karakteren 02 gives for den tilstrækkelige præstation, der demonstrerer den minimalt acceptable grad af opfyldelse af fagets mål.

Eksempel på karakterbeskrivelser for mundtlig prøve

		Mundtlig prøve
12	Fremragende	Under sikker anvendelse af samfundsfaglige metodiske færdigheder redegøres der systematisk for faglige sammenhænge i bilag, samfundsfaglige begreber anvendes sikkert, og relevante eksempler inddrages som dokumentation. Eleven argumenterer fagligt sammenhængende og uddyber i dialog centrale samfundsfaglige sammenhænge og svarer på supplerende spørgsmål med kun få uvæsentlige mangler.
7	God	Under anvendelse af samfundsfaglige metodiske færdigheder redegøres der nogenlunde systematisk for faglige sammenhænge i bilag, nogle samfundsfaglige begreber anvendes og eksempler inddrages relevant. Sammenhængen i den faglige argumentation er nogle steder mindre tydelig, men væsentlige samfundsfaglige sammenhænge kan uddybes i dialog og eleven kan med en del mangler svare på supplerende spørgsmål.
02	Tilstrækkelig	Der redegøres for enkelte centrale faglige sammenhænge i bilag, og der anvendes metodiske færdigheder med nogen usikkerhed. Enkelte samfundsfaglige begreber anvendes på et minimalt acceptabelt niveau og enkelte eksempler inddrages. Argumentationen er på flere punkter usammenhængende, ligesom flere supplerende spørgsmål ikke kan besvares.